

ספרים חדשים

תפארת ישראל למהר"ל

עם שינויי נוסחאות, ציוני מקורות, הערות, מקבילות משאר ספרי מהר"ל ומפתחות.
מהדיר: הרב יהושע ד' הרטמן. א-ג, בהוצאת מכון ירושלים, ירושלים תש"ס.

לפני כעשר שנים החל הרב יהושע דוד הרטמן, בשיתוף עם 'מכון ירושלים', להוציא לאור מהדורה חדשה של ספרי המהר"ל. לאחר הופעתם של הספרים 'גור אריה', 'נצח ישראל', ו'נתיב התשובה' מתוך 'נתיבות עולם', יצא לאור לאחרונה ספר 'תפארת ישראל' בשלושה כרכים.

חשיבותם של ספרי המהר"ל מפראג ידועה, אך למרות זאת לא רבים העוסקים בהם, לא בעולם הישיבתי לכל גווניו, וודאי שלא בעולם האקדמי. בהקדמתו לספר, העורך שם לו למטרה "לנסות לשנות מצב עגום זה". תקותו היא שהמהדורה החדשה תקרב את ספרי המהר"ל אל ציבור הלומדים, ו"יתקל על המשתוקקים וצמאים לתורת המהר"ל לעמוד בקרן אורה". אין ספק שהעריכה החדשה, החלוקה לפסקאות, כותרות המשנה והפיסוק, כמו גם העיצוב הנאה, מקילים את הקריאה, ומקרבים את העיסוק בספרים. הערות השוליים הרבות הן מאלפות, והבקיאות הרבה בספרי המהר"ל ניכרת מהן ומרשימה.

אולם יש להעיר שתי הערות כלליות. כדי להקל על לימוד, צריך לברר מהו מקור הקושי בו. אחד הקשיים בלימוד ספרי המהר"ל הוא השימוש של המהר"ל במושגים מיוחדים, מבלי שהוא מבאר אותם בכל מקום. ללא הבנה של מושגים כגון 'שכלי' ו'חמרי', 'פשוט' ו'מורכב', 'עילה' ו'עלול', קשה להבין את דברי המהר"ל. אמנם מקורם של מושגים אלו הוא בפילוסופיה היוונית, אולם המהר"ל עושה בהם שימוש שאינו תמיד מוגבל למשמעות המקורית שלהם. ראוי היה שמהדורה השואפת לקרב את דברי המהר"ל אל הלומדים, תקח על עצמה את

המשימה לבאר מושגים אלו בצורה עקבית ושיטתית. קושי נוסף בלימוד המהר"ל הוא אריכות דבריו, והרושם המתקבל שהוא חוזר על עצמו. צריך היה למצוא דרך להתמודד עם קושי זה, ולעקוב אחר החידוש בכל שלב בדברי המהר"ל.

לדעתי ההערות לוקות לא רק בחסר אלא גם ביתר. ריבוי הערות יותר מהצורך מקשה על הלומד, וספר שמטרתו היא החדרת הלימוד צריך לוודא שכל הערה אכן נצרכת. הרבה מההערות במהדורה זו מביאות מקבילות לספרי המהר"ל, ובמקרים רבים יש לא רק ציטוטים ארוכים (!) אלא גם הפנייה להערות בספרים אחרים. באופן טבעי כל הפנייה כזאת מעוררת את סקרנותו של הלומד, אך היא מעכבת את הלימוד, ולא תמיד מביאה לו ברכה.

בספר זה, כמו בספרים הקודמים, יש כרך מפתח נפרד. במפתח מצויות הפניות לכל מקום בו מוזכר הערך בדברי המהר"ל או בהערות. היקפו הגדול של המפתח מרשים, והוא מצד אחד מועיל, אך מצד אחר מעורר סימן שאלה. בעידן שבו מאגרי מידע זמינים לכל אדם, פוחת הצורך במפתח במובנו הישן, שהרי מי שמחפש ביטוי או מושג יכול למצאו במאגרים בנקל. לעומת זאת גדל הצורך במפתח שמפנה למקומות המרכזיים שבהם מוסברים הדברים, ולא רק מוזכרים. הדבר נכון כפליים בספרי המהר"ל, שכאמור המושגים המוזכרים בו אינם מוסברים על ידו אלא במקומות מועטים.

צ"ל

מל לנרנה

שאלות והתמודדויות לרב ולקהילה ביישוב קהילתי, מאת הרב רמי רחמים ברכיהו, רב היישוב טלמון. עריכה: הרב ב' ברנר והרב כ' כהן, בהוצאת מכון 'ארץ חמדה', ירושלים תשנ"ט.

כותרת המשנה הצנועה: "שאלות והתמודדויות לרב ולקהילה", ולא: "שאלות ותשובות" כמקובל, מורה קודם כל על ענוותו של המחבר, שאינו רואה את עצמו כמי שראוי לחבר ספר שו"ת ולהפיצו בישראל, אך יש בה גם כדי לרמוז על ייחודו של הספר שלפנינו: בצד שאלות ותשובות הלכתיות "רגילות", יש כאן שאלות והתמודדויות מיוחדות ואופייניות ליישוב קהילתי, עם בעיות ביטחון כשל יישוב ביש"ע, עם ענייני הנהגת ציבור, סמכויות המזכירות ואסיפת התושבים, שאלות חינוך ונוער וכד'. יישוב קהילתי של אנשים יראי שמים, שרבים מהם בני תורה מובהקים, מציב בפני הרב אתגר תורני יוצא דופן. דומה כי המחבר עומד בו בכבוד, ועמיתיו רבני היישובים יוכלו ליהנות עצה ותושיה מספרו.

המחבר, בוגר ישיבת ההסדר במעלה אדומים, מראה בתשובותיו את כוחו בבירור הלכתי ישר. הוא מתחיל את בירוורו מהמקורות הראשונים, מסתמך על מגוון רחב של ספרי פוסקים, ומכריע באופן בהיר. לעיתים הוא מזכיר את החיוב מעיקר הדין, ואת המנהג הראוי לנהוג בו, משיקולים שונים. בולטת בספר החשיבה המוקדשת ל"חלק החמישי" של השולחן ערוך. בשכל ישר ובטוב טעם מעלה המחבר נושאים ערכיים, חברתיים וחינוכיים, מתמודד בגילוי לב עם השאלות המציקות, ומנסח במאמרים מנומקים ארחות חיים ראויות בנושאים אלה. האהבה הרבה לבני יישובו, המקיימים חיים של תורה מתוך מסירות ליישוב ארץ ישראל, ניכרת לא רק מן ההקדשה של הספר, אלא מכל דף מדפיו.

ביתוכן העניינים מוצאים אנו גם תוכן מפורט לחלק השני של הספר, שעדיין לא הופיע (דבר לא מקובל, ומעורר קצת פליאה). אנו מאחלים למחבר שימשיך לזכות את הרבים ולהנות מפירות תורתו.

מב תני ראייה

חוגי מכותביו של הרב ר' אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל, מאת הרב נריה מ' גוטל.
בהוצאת 'מכון הרצ"ה', ירושלים תש"ס.

בגיליון הקודם של 'צהרי דובר על כך שהעיסוק במשנתו ובאישיותו של מרן הראי"ה זצ"ל הולך ומתרבה ככל ששנת פטירתו מתרחקת מאתנו (א' אמיתי, 'נפשי תקשיב שירו'). דוגמא בולטת לעיסוק זה, לא רק בגופי תורתו אלא גם בפריפריה ההיסטורית-ביוגרפית, מהווה הספר שלפנינו, פרי עבודתו המקיפה של הרב נריה גוטל, מבוגרי ישיבת 'מרכז הרב' ומראשי מכון 'מרחבים' להכשרת מורים. לרב גוטל יצאו כבר מוניטין כתלמיד חכם בעל היקף ידיעות נדיר בתחומים מגוונים, וכשהוא "לוקח לידי" נושא כלשהו אין הוא מניחו עד שהוא ממצה אותו מכל צדדיו. כך בענייני הלכה, וכך גם בענייני מחקר היסטורי וביבליוגרפי.

ענייניו של הספר: סיווג וסידור של מכתבי הראי"ה לפי החוגים החברתיים שאליהם נשלחו, ולפי שמות מקבליהם. הספר מלא במידע ובחומר-רקע מעניין ומאלף, הפורש לפני הקורא – גם זה האמון על כתבי הראי"ה ואיגרותיו – את רוחב היריעה של מנהיגותו הציבורית וקשריו החברתיים והאישיים הענפים של מרן הרב זצ"ל, שהיא בבואה של רוחב דעתו וטהרת נפשו של מנהיג הדור וצדיק הדור.

המחבר מודע לכך שהספר אינו שלם, ולא משום שלא מיצה את החומר שעמד לרשותו.

אדרבה, הוא לא חסך כל מאמץ, והגיע אל כל ספר, כתב-עת וכד' שמצוי בו מכתב של הרב זצ"ל, והרשימה הביבליוגרפית של המקורות מגיעה כמעט למאתיים פריטים, שבהם כ- 2400 מכתבים! אך דא עקא: מאות (ואולי: אלפי!) מכתבים נוספים, מצויים עדיין בארכיונים שונים ובידי אספנים פרטיים, ולא נדפסו מעולם! הגיע הזמן שההוצאה לאור של יתרת אוצרות רוחו הכבירים של הראי"ה תקבל תנופה רצינית, אחראית ושקולה. העיצוב החיצוני של הספר מרשים ביותר, כמעט אלבומי. עם היותו בצורתו זו מאיר עיניים, אולי יש בכך – בהתחשב ברוחו של נושא הספר וחוגו – גם מעט טעם לפגם. לעומת 'אורות' יש בספר הזה די הרבה נייר חלק.

יש"י

בתנות אור

בירור אמוני בסוגיית הצניעות. עורכים: א' שוורצבוים – ע' סדן, ישיבת ירוחם.
בהוצאת 'מכון מופת' נחלים, ירושלים תש"ס.

עוד קודם להתייחסות לספר עצמו, יש לברך על עצם כתיבתו, ועל הדרך שבה הופיע לעולם. קבוצת תלמידים משיבת ההסדר בירוחם, שסוגיית הצניעות עלתה על שולחנה, לא נותרה עומדת על מקומה, אלא הוציאה סוגיה זו לרשות הרבים, וזיכתה את הקוראים בקובץ חשוב ביותר. הבחורים נרתמו למלאכה, נסעו ממקום למקום, והביאו את מיטב הכתיבה התורנית באחד הנושאים המעסיקים את בני הנוער ואף את המבוגרים - הצניעות. העובדה כי מצוקה רוחנית הפכה משאב ליצירה ולנטילת אחריות על כתפי מבקשי ד' - מהווה כשלעצמה כתונת אור ראשונית. לשבח מיוחד ראוייה גם דרך הפצת הספר, הנעשית במחירי עלות וללא כוונת רווח, וזכות המצוה עומדת לעד.

כאמור, נושא הצניעות הוא מהעניינים המעסיקים את המחשבה מאז ומעולם, ומציאות זו מתעצמת בימינו. סיבות רבות לדבר, למן התפקיד הראשי שיש ל"יצרא דעריות" בקיום העולם ובהתפתחותו, ועד להצפת התרבות העכשווית בפריצות ובמיניות. המיוחד בקובץ זה הוא הצליל העיקרי הנשמע בו, המלמד על שינוי משמעותי בהתייחסות לנושא זה, ומהווה יניקה של ממש מתורת ארץ ישראל. הפחד והאימה, כלי המלחמה בהם נוהגים רבים לאחוז, אינם מצויים כמעט בקובץ זה. למעלה מזאת, רוב מוחלט של הכותבים לא התייחס אל דיני הצניעות ואל מגמתם כהצלה מחטא בלבד, אף על פי שממד כזה חיוני כסייג וכגדר.

בשלוש נקודות בולט הקובץ שלפנינו. ראשית, הצניעות אינה נבחנת בו מן הממד המיני בלבד, אלא בהבט רחב בהרבה. הצניעות מהווה בקובץ זה חלק בלתי נפרד מהעיסוק בדמות האדם, בייעודו בעולם, בחיפוש אחר מילוי תעודתו ושליחותו. היא יסוד בונה ולא מכניע, מפתח ולא מדכא. ענין שני הוא העובדה כי רוב הכותבים הבליטו דוקא את היעשה טוב שבצניעות ובאורחותיה. אין הצניעות מתמצית בהגדרתה ככלי להגנה בפני החטא, אלא יש לה מגמה חיובית, המבקשת לבנות את עצמיות האדם, טוהר קשריו עם הזולת, התייחסותו לחיים ולתפקידו בעולם. ענין שלישי, מרכזי לא פחות, היא המודעות הרחבה הקיימת בקובץ זה למבנה החדש של הזוגיות בימינו. בדברי רוב מוחלט של הכותבים אין האשה מוצגת כחומר בלבד, ואין מדובר בקשר המושתת על "כמי שכפאו שד". ההרמוניה וההשלמה, ההכרה בחיונית המבנה המשפחתי המשותף, ראיית הצניעות כחלק מדינים כלליים שבין אדם לחבירו - שונים מראיית תפקידו של הבעל בפיוס אשתו ובזהירות בכבודה. עקרונות אלה בולטים אף בשמו של קובץ מיוחד זה, 'כותנות אור'. בדרך בה הלך הראי"ה, בהוציאו את התשובה ממעמקי החטא והשחור בלבד, אל האור והמרחב, הלכו גם כותבי המאמרים בקובץ זה, ועל כן האירו באור חדש סוגיות אלו.

העובדה כי זו היא הרוח הנושבת בין דפי הספר, היא הערובה להפיכת דיני הצניעות למנוף להעלאת הקדושה והטהרה בישראל. ככל שירבה האור המבהיק כן יגבר הרצון להוסיף עוז וטהרה, וככל שיהיו הדברים נובעים מצד החיוב, ולא מההפחדה המתמדת המצויה בחרדיות מצמצמת, כן יגדל הסיכוי לא רק להרחיב את הבאים בגבולה של הקדושה והטהרה, כי אם גם לרומם אותה, ולמצוא בה רבדים חדשים.

לא נוכל שלא לשוב על דברים שנכתבו במדור 'ספרים חדשים' שבגיליון הקודם על ידי ר"י שילת, בדבר פערי הרמה בין מאמרים שנכתבו מלכתחילה ככאלה, לבין שכתובי קלטות ושיחות. דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרם בכתב, וקורא מיומן יוכל להבחין היטב בין דברים שהועלו מלכתחילה כדברי כתב לבין שכתובי קלטות.

יש"ר

